

УДК 346.9

Марта Шинкар,асистент кафедри господарського права і процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

БАЗЕЛЬСЬКІ РЕКОМЕНДАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ПІДВИЩЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ ЯК ПРАВОВІ ЗАХОДИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ БАНКРУТСТВА БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

Стаття присвячена теоретичному аналізу та оцінці основних рекомендацій Базельського комітету з питань банківського нагляду в контексті підвищення стабільності функціонування банківської системи як правових заходів попередження банкрутства банківських установ. У результаті вивчення змісту основних рекомендацій Базельського комітету виділені основні напрями його діяльності, спрямованої на підвищення стабільності функціонування банківської системи. Визначено основну мету застосування банківськими установами рекомендацій Базельського комітету з огляду на забезпечення фінансової стабільності їх функціонування. На підставі аналізу досвіду зарубіжних країн щодо впровадження Базельських рекомендацій окреслені перспективи їх імплементації в національну практику.

Ключові слова: Базельський комітет з питань банківського нагляду, Базельські стандарти, вимоги Базельського комітету, регулятор, банківський нагляд, банківська система, банкрутство.

Постановка проблеми. Розвиток світової фінансової системи і поглиблення зв'язків між її елементами зумовили зростання вразливості банківських систем. Банківські кризи стали дуже частим явищем: упродовж останніх двадцяти років їх було більше, ніж у будь-який інший період історії. Тому проблема забезпечення фінансової стабільності банківських установ набуває дедалі більшої гостроти.

Найдієвішим механізмом досягнення фінансової стабільності функціонування банківських установ є система правових заходів попередження їх банкрутства, яка відповідає міжнародним стандартам. Щоб відповідати міжнародним нормам банківської діяльності, необхідно керуватися міжнародними документами з питань її регулювання, а також вкрай важливо вивчати і впроваджувати в національну практику найкращий світовий досвід у цій сфері.

З огляду на вказане, є об'єктивна потреба у вивченні міжнародних стандартів підвищення стабільності функціонування банківських установ як правових заходів попередження банкрутства, зокрема рекомендацій Базельського комітету з питань банківського нагляду, які є важливою передумовою стабілізації економічної системи, запобігання негативним соціально-політичним і фінансово-економічним наслідкам, спричиненим банкрутством.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми. Теоретичним та практичним аспектам банківської діяльності і, зокрема, міжнародним стандартам банківської системи, дослідженню питань забезпечення фінансової стійкості банківських установ приділяли увагу М. Діба, І. Краснова, С. Онікієнко, Л. Парипа, К. Примостка, С. Реверчук та інші. Втім критичний аналіз праць науковців вказує на

недостатність вивчення міжнародних стандартів підвищення стабільності функціонування банківської системи як правових заходів попередження банкрутства, зокрема рекомендацій Базельського комітету з питань банківського нагляду.

Метою представленої статті є теоретичний аналіз та критична оцінка ролі основних рекомендацій Базельського комітету з питань банківського нагляду в контексті підвищення стабільності функціонування банківської системи як правових заходів попередження банкрутства банківських установ. Досягненню вказаної мети слугує виконання таких **завдань**: 1) дослідити зміст основних рекомендацій Базельського комітету з питань банківського нагляду в аспекті підвищення стабільності банківської системи як правових заходів попередження банкрутства; 2) визначити основну мету застосування банківськими установами рекомендацій Базельського комітету з питань банківського нагляду з огляду на забезпечення фінансової стабільності їх функціонування; 3) на підставі аналізу досвіду окремих зарубіжних країн окреслити перспективи запровадження в національну практику основних Базельських рекомендацій.

Виклад основного матеріалу. Інтернаціональний характер банківської діяльності зумовив її виведення певною мірою з-під контролю національних органів банківського нагляду та створення міжнародної системи банківського нагляду. До провідних організацій – розробників міжнародних стандартів з регулювання секторів фінансових послуг, які мають різні цілі, завдання і функції, належать Базельський

комітет з питань банківського нагляду, Рада з міжнародних стандартів фінансової звітності (IASB), Міжнародна організація комісій з цінних паперів (IOSCO), Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), Форум фінансової стабільності (FSF), Європейська рада із системних ризиків (ESRB), Об'єднаний комітет європейських наглядових органів (Європейська банківська адміністрація, або ЕВА), Європейська страхова та пенсійна адміністрація (ЕІОРА), Європейська ринкова та облігаційна адміністрація (ESMA). Слід констатувати, що новостворені європейські органи нагляду дістали досить широкі повноваження щодо безпосереднього нагляду за діяльністю фінансових установ, які працюють у країнах Європейського Союзу, а також право заборони чи обмеження діяльності на фінансових ринках тих установ, чії дії загрожують фінансовій стабільності.

Найвпливовішим інститутом у банківській сфері, що функціонує на наддержавному рівні, є Базельський комітет з питань банківського нагляду (далі – Базельський комітет). Базельський комітет було створено при Банку міжнародних розрахунків з ініціативи центральних банків та органів нагляду держав Групи десяти (G10) у 1974 р., одразу після банкрутства німецького банку Bankhaus Herstatt. Основною метою створення Базельського комітету було вирішення проблеми забезпечення стабільності банківських систем, а також розроблення і впровадження рекомендацій щодо організації пруденційного регулювання для всіх банків, що мають широке міжнародне представництво. Результати своєї діяльності Базельський комітет публікує у вигляді рекомендацій, які жоден із членів Групи десяти (G10) не зобов'язаний виконувати, проте з деякими може погоджуватися. Саме завдяки таким не нав'язливим, а корисним рекомендаціям Базельський комітет поступово здобув міжнародне визнання і став ареною міждержавної співпраці в банківській сфері.

Пріоритетним завданням Базельського комітету є впровадження єдиних стандартів у сфері банківського регулювання. З цією метою Базельський комітет розробляє директиви й рекомендації для органів регулювання держав, які співпрацюють у банківській сфері. Серед основних документів Базельського комітету слід назвати такі: «Базельський конкордат» (1974 р.), «Основні принципи ефективного банківського нагляду» (1997 р.), «Міжнародна конвергенція оцінки капіталу і стандартів капіталу» (1988 р.), «Міжнародна конвергенція оцінки капіталу і стандартів капіталу. Переглянута версія» (2004 р.), «Загальні регуляторні підходи до підвищення стійкості банків і банківських систем» та «Міжнародні підходи до вимірювання ризику ліквідності, стандартів і моніторингу» (2010 р.).

Розглянемо названі документи більш докладно. У «Базельському конкордаті» (1974 р.) визначено принципи співпраці національних органів нагляду в ході здійснення нагляду за міжнародно-активними банками на

підпорядкованій території. Цей документ було оновлено в 1983 р., а в 1992 р., з урахуванням попередніх документів, зокрема Рекомендацій щодо транскордонного банківського нагляду (1996 р.), розроблено «Мінімальні вимоги до нагляду за міжнародними банківськими концернами та їхніми закордонними установами».

Наступний документ – «Основні принципи ефективного банківського нагляду» (1997 р.) – встановлював для міжнародної фінансової спільноти критерії, за якими належить оцінювати ефективність системи банківського нагляду. Їх було допрацьовано в 1999 р. та в 2001 р. відповідно до Методологічних роз'яснень до «Основних принципів ефективного банківського нагляду» та Методики здійснення самооцінки органами нагляду і переглянуто в жовтні 2006 р. Як зазначає сам Базельський комітет, «Основні принципи ефективного банківського нагляду» стали найважливішим міжнародним стандартом пруденційного регулювання та нагляду. Переважна більшість країн-членів Базельського комітету підтримала ці принципи і висловила намір виконувати їх. Більше того, на чергових зборах МВФ та Світового банку в жовтні 1997 р. майже 150 країн заявили про свою готовність застосовувати їх на практиці [1, с. 72]. Можна сперечатися щодо того, який документ Базельського комітету є більш важливим – «Основні принципи ефективного банківського нагляду» чи Базель I. Важливо те, що вони доповнюють один одного, тому що «Основні принципи ефективного банківського нагляду» містять посилання на Базель I. На нашу думку, «Основні принципи ефективного банківського нагляду» являють собою «корсет» для компактного подання рекомендацій Базельського комітету, серед яких Базель I, а відтепер Базель II і Базель III є основними документами.

Прийняття «Міжнародної конвергенції оцінки капіталу і стандартів капіталу», більш відомої в науковій літературі як «Базельська угода про капітал» або Базель I (1988 р.), стало переломним етапом розвитку банківської діяльності у світі, який започаткував інституційні зміни на міжнародному рівні. Спершу угоду було спрямовано на регулювання діяльності міжнародних банків. Вона була обов'язковою лише для країн-членів Базельського комітету. Однак відносна простота й доступність запропонованих підходів сприяли її поширенню у світі і до 2004 р. «Базельську угоду про капітал» повністю або частково було впроваджено майже в 130 державах, зокрема в Україні, причому стосовно всіх банків незалежно від рівня їх міжнародної активності [2, с. 18].

«Міжнародна конвергенція оцінки капіталу і стандартів капіталу. Переглянута версія», також відома в науковій літературі як Базель II, хоча частково і замінила Базель I, однак у ній було збережено базові положення останнього. Більше того, до червня 2006 р. Базель I залишався чинним щодо тих засад, які не суперечили Базелю II. Прийняття 24 червня 2004 р. Базеля II було результатом тривалих консультацій, які проводилися починаючи з 1998 р. У червні 2006 р. було видано повну версію Базеля II, до

якої було внесено всі поправки до *Базеля I*, а також поправку до *Базеля II* від 2005 р.

Якщо мотиви прийняття *Базеля I* були досить зрозумілі – дати можливість американським і англійським банкам конкурувати на рівних умовах з японськими банками, а загалом – запобігти непрямому субсидуванню урядом своїх банків шляхом надання гарантій у разі дефолту, то щодо *Базеля II* виявити мотиви складніше.

Для стороннього спостерігача реформи, запроваджені *Базелем II*, порівняно з *Базелем I* виглядають, скоріше, як серія прагматичних поправок «за обставинами» і «на вимогу», за допомогою яких Базельський комітет намагався захистити себе від критики з боку банківської спільноти. Врешті-решт, це закінчилося тим, що провідні міжнародні банки дістали дозвіл самостійно визначати, яким чином за ними мають наглядати.

Насправді *Базель II* набагато складніший, ніж *Базель I*, особливо з огляду на висвітлення «трьох опор» – найважливіших напрямів регулювання достатності капіталу банківських установ: забезпечення адекватної капіталізації (перша опора), зростання ролі наглядових органів (друга опора) і більш суворі вимоги до прозорості (третя опора), що сприяло підвищенню не лише регуляторної, а й ринкової дисципліни.

Слід зазначити, що *Базель II* дістав неодноразову оцінку як вітчизняних, так і зарубіжних експертів. В основному критиці піддається те, що в *Базелі II* не враховано динаміку змін у функціонуванні банківських інститутів, які постійно шукають нових інвестиційних можливостей та способів рефінансування [3, с. 191].

Як стверджують окремі фахівці, в запропонованій Базельським комітетом концепції регулювання і нагляду за банками є певна невідповідність між цілями пруденційного регулювання і банківського нагляду. Основним обов'язком керівництва банків, як, власне, і керівництва інших компаній, є використання розрахункових показників ризиків з метою максимізації капіталу своїх акціонерів. Обов'язки органів банківського нагляду в цій сфері зовсім інші. Їх основним завданням є визначення (наскільки це можливо) «девіантних» інститутів, які піддають небезпеці благополуччя своїх вкладників або стабільність фінансової системи, і застосування щодо них відповідних коригувальних заходів. Таким чином, органам банківського нагляду немає сенсу втручатися в процес щоденного управління фінансово стійких і платоспроможних банків. З іншого боку, ті самі органи нагляду вдаються до примусових заходів, як тільки помічають сумнівну поведінку банківської установи, що стикається з економічними труднощами. Отже, питання полягає не в розробленні і впровадженні якихось окремих підходів до управління банківськими ризиками – це те, що регулятор не здатен зробити [4, с. 30]. На нашу думку, завдання регулятора полягає у забезпеченні простих показників (по суті – системи раннього попередження), що зумовлює обставини, за яких він матиме право втручатися в управління проблемним економічним інститутом.

Глобальна фінансово-економічна криза 2008 р. показала, що *Базель II* не виправдав сподівань, які на нього покладали як національні регулятори, так і суспільство. Незважаючи на те що жоден із прийнятих упродовж останніх двадцяти років документів Базельського комітету не вплинув на діяльність банків більше, ніж *Базель II*, вимоги цієї угоди виявилися явно недостатніми для того, щоб запобігти глобальним фінансовим потрясінням чи хоча б пом'якшити їх наслідки. Світова фінансова криза, що почалася в серпні 2008 р. й охопила спершу Сполучені Штати Америки, змусила усвідомити всю гостроту проблеми, викликані наслідками діяльності системно важливих банків [5, с. 137]. Слід зазначити, що Базельський комітет визначає системно важливі банки як фінансові інститути, банкрутство або можливі проблеми яких можуть призвести до значних збитків для всієї фінансової системи й економіки в цілому. Причина таких наслідків – розмір і складна система взаємозв'язків системно важливих банків [6].

У відповідь на виклики глобальної фінансово-економічної кризи Базельський комітет в грудні 2010 р. прийняв два документи – «Загальні регуляторні підходи до підвищення стійкості банків і банківських систем» [7] та «Міжнародні підходи до оцінки ризику ліквідності, стандартів і моніторингу» [8], також відомі як *Базель III*. Нові стандарти являють собою реформу регулювання капіталу й ліквідності на міжнародному рівні, спрямовану на зміцнення банківського сектора, підвищення його здатності переживати фінансові й економічні стреси незалежно від джерела їх походження, а також на вдосконалення банківського регулювання і нагляду.

Нова редакція «Міжнародної конвергенції оцінки капіталу і стандартів капіталу: нові підходи», що дістала назву *Базель III*, містить низку документів, правил та рекомендацій, які становлять його основу. Міжнародна конвергенція встановлює нові мінімальні вимоги до капіталу, нові показники ліквідності та «левередж», а також пропонує нові методики й підходи до оцінювання ризиків. Крім того, документ вводить більш жорсткі стандарти нагляду за банківською діяльністю, зокрема підвищує вимоги до розкриття інформації з питань управління ризиками.

До основних переваг *Базеля III* треба віднести те, що Базельські стандарти мають підвищувати стійкість банків і захищати права споживачів фінансових послуг. Запропонований пакет нових правил має забезпечити стабільність фінансової системи, мінімізувати ризики та ймовірність майбутніх криз, допомогти банкам долати економічні й фінансові потрясіння без істотної державної підтримки, що сприятиме зміцненню банківських установ у довгостроковій перспективі й підвищенню довіри до банківської системи з боку населення.

Слід зауважити, що *Базель III* визначає конкретні строки запровадження новацій для різних країн, і це є свідченням того, що розроблені Базельським комітетом нормативи перестают

бути лише рекомендаціями для світової банківської спільноти – вони є обов'язковими вимогами до банківських установ, невиконання яких передбачає жорсткі санкції з боку регуляторів.

Реалізація Базельських вимог потребує від кожної країни істотних зусиль. Для кращого розуміння особливостей імплементації рекомендацій Базельського комітету, а також труднощів, що виникають при цьому, розглянемо декілька прикладів, більш близьких до вітчизняних реалій.

Так, наприклад, Литва, незважаючи на труднощі, запровадила *Базель II* власними силами, без допомоги консультантів ззовні, але за активної співпраці із зарубіжними колегами (оскільки майже 90 % банківського сектора країни належить дочірнім підприємствам іноземних банків і фінансових груп). Одна з основних проблем, що виникла в ході впровадження Базельських рекомендацій у литовських банках, полягала в тому, що фахівцям бракувало статистичних даних. Як наслідок, неточність одержаних параметрів ризику, що, до речі, можна виправити за допомогою експертних оцінок. З аналогічними проблемами стикнулася більшість країн – нових членів Європейського Союзу.

Сьогодні держави-учасниці СНД самостійно приймають рішення щодо впровадження рекомендацій Базельського комітету, зважаючи на поточну економічну ситуацію і стан фінансової системи. Так, експерти відзначають, що в Білорусі цей процес відбувається набагато ефективніше, ніж у Росії та в Україні. Упродовж 2005-2007 рр. у Білорусі було введено нормативи *Базеля II* щодо стандартизованого підходу, деталізовано вимоги до систем внутрішнього контролю та управління ризиками, введено правила здійснення банками самооцінки управління ризиками, включаючи їх кількісну оцінку [9]. Банківська система Казахстану з 1 січня 2006 р. дотримується нормативів *Базеля II* щодо стандартизованого розрахунку адекватності капіталу, а також ринкового та операційного ризиків банків. У Казахстані проведено радикальну реформу національної банківської системи, результатом якої стала консолідація капіталу внаслідок різкого скорочення кількості діючих комерційних банків. Ці зміни сприяли підвищенню прозорості національної банківської системи, зростанню довіри з боку внутрішніх і зовнішніх інвесторів, збільшенню обсягів запозичень на міжнародних ринках. Національний банк Казахстану планує поетапно переходити на стандарти *Базеля III* [10]. Інтеграція Базельських стандартів у російське нормативно-правове середовище має характерні особливості. Насамперед, потрібно зазначити, що принципи впровадження *Базеля II* і *Базеля III* в російській наглядовій системі остаточно не сформульовано. Російським фінансовим установам треба буде одночасно впроваджувати як *Базель II*, так і *Базель III*, тоді як європейські країни вже більше десяти років ведуть послідовну роботу з впровадження цих стандартів. Банк Росії на цей час прийняв низку елементів *Базеля II*, зокрема спрощений стандартизований підхід до оцінки кредитного

ризиків, спрощений підхід до оцінки ринкового ризику, а також базовий індикативний підхід до оцінки операційного ризику.

Щодо відповідності вітчизняної економіки новим Базельським стандартам слід сказати, що натеper банківський сектор відповідає вимогам *Базеля I* і лише окремі банківські установи з іноземним капіталом приведені у відповідність до стандартів *Базеля II*. Однак слід пам'ятати, що *Базель II* – це загальна система, яку має бути пристосовано до конкретної ситуації. На неї можуть впливати різні фактори, які потрібно обов'язково враховувати, перш за все такі, як розвинутість фінансового ринку та його інструментів, система законодавчого регулювання фінансових установ, рівень розвитку рейтингового бізнесу в країні, якість ризик-менеджменту в банківських установах, конкурентна ситуація в банківському секторі, ступінь інтегрованості банківської системи країни у світову, типи банківських структур, рівень концентрації банківського капіталу та ризикованості банківських операцій тощо. З огляду на викладене, впровадження рекомендацій Базельського комітету в національній банківській системі має відбуватися поетапно з урахуванням особливостей вітчизняної економіки. Існує багато різних думок щодо доцільності впровадження Базельських вимог у вітчизняну практику. Більшість фахівців вважає, що вони сприятимуть розширенню можливостей банківського сектора, даючи змогу протистояти потрясінням, спонукатимуть банки збільшувати рівень капіталізації та якість капіталу. Безумовно, впровадження нових стандартів є одним із кроків на шляху стабілізації вітчизняного фінансового ринку, що має сприяти євроінтеграції України.

Висновки

На підставі проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

1. Вивчення змісту основних рекомендацій Базельського комітету в контексті підвищення стабільності функціонування банківської системи як правових заходів попередження банкрутства банківських установ дозволяє виділити два основних напрями в діяльності Базельського комітету щодо імплементації вказаних заходів: по-перше, вирішення проблем, пов'язаних із реалізацією міжнародного нагляду; по-друге, розробка стандартів пруденційного регулювання.

2. Метою застосування рекомендацій Базельського комітету є приведення системи банківського регулювання і нагляду країни у відповідність до міжнародних стандартів, що створює для банків можливість стати повноправними учасниками міжнародних фінансових відносин. При цьому Базельський комітет, який не має жодних наднаціональних повноважень, формулюючи свої пропозиції й розробляючи стандарти, робить ставку на зацікавленість самих держав у створенні надійної та ефективної системи банківського нагляду.

3. Досвід різних країн показує, що перехід до міжнародних стандартів підвищення стабільності банків – це тривалий і складний процес, який по-

требує істотних фінансових затрат та інтелектуальних зусиль. Проте банки, які прагнуть вижити в умовах зростання конкуренції, мають дотримуватися у своїй діяльності міжнародних стандартів, зокрема вимог Базельського комітету.

4. Стосовно банківської системи України слід зазначити, що зволікання з боку регулятора та учасників ринку можуть призвести до втрати конкурентних переваг як для окремого банку, так і для країни в цілому. Лише за умови спільної цілеспрямованої роботи, концентрації всіх необхідних для цього ресурсів вітчизняна банківська система зможе вийти на якісно новий рівень.

Перспективним напрямом подальших наукових розвідок є розроблення ефективних шляхів імплементації у національне законодавство досвіду зарубіжних країн щодо удосконалення процедур банкрутства (неспроможності) та примусової ліквідації банківських установ.

Список використаних джерел:

1. Реверчук С.К. Банківський капітал: історія, теорія, досвід / С.К. Реверчук, У.В. Владичин, С.І. Кубів ; за ред. докт. екон. наук, проф. С.К. Реверчука. – Львів: ВПВ ЛьВЦНТЕІ, 2004. – 276 с.
2. Банківська система України: інституційні зміни та інновації: кол. моногр. / [Л.О. Примостка, М.І. Діба, І.В. Краснова та ін.]; за заг. ред. Л.О. Примостки. – К.: КНЕУ, 2015. – 434 с.
3. Ashcraft, A., and T. Schuermann «Understanding the Securitization of Subprime Mortgage Credit» // *Foundations and Trends in Finance* 2, no. 3, 2008. – P. 191–309.

Стаття посвячена теоретичному аналізу та оцінці основних рекомендацій Базельського комітету по банківському надзору в контексті підвищення стабільності функціонування банківської системи як правових мер запобігання банкрутства банківських установ. В результаті вивчення змісту основних рекомендацій Базельського комітету виділені основні вектори його діяльності, направленої на підвищення стабільності функціонування банківської системи. Определена основная цель применения банками рекомендаций Базельского комитета с точки зрения обеспечения финансовой стабильности их функционирования. На основании анализа опыта зарубежных стран по внедрению Базельских рекомендаций обозначены перспективы их имплементации в национальную практику.

Ключевые слова: Базельский комитет по банковскому надзору, Базельские стандарты, требования Базельского комитета, регулятор, банковский надзор, банковская система, банкротство.

The article is devoted to theoretical analysis and evaluation of the main recommendations of the Basel Committee on Banking Supervision in the context of increasing the stability of the banking system functioning as legal measures of preventing bankruptcy of banking institutions. As a result of studying the contents of the main recommendations of the Basel Committee, the main directions of its activities directed on increasing the stability of the banking system functioning as legal measures of preventing bankruptcy of banking institutions are identified. The basic purpose of application by banking institutions of the recommendations of the Basel Committee is determined in view of ensuring the financial stability of their functioning. Based on the analysis of the experience of foreign countries in implementing the Basel recommendations, the prospects for their implementation in national practice are outlined.

Key words: Basel Committee on Banking Supervision, Basel standards, Basel Committee requirements, regulator, banking supervision, banking system, bankruptcy.

4. Онікієнко С.В. Базельські угоди: протиріччя регулювання / С.В. Онікієнко // *Економіка та держава*. – 2013. – № 9. – С. 29–31.

5. Парипа К.В. Сутність системно важливих банків та їх значення для забезпечення стійкості фінансового сектора України / К.В. Парипа // *Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского: Серия «Экономика и управление»*. – Том 25 (64). – 2012. – № 1. – С. 136–146.

6. Global systemically important banks: assessment methodology and the additional loss absorbency requirement (Cover note) // *Basel Committee on Banking Supervision [Електронний ресурс]*. – Режим доступу : <http://www.bis.org/publ/bcbs207cn.pdf>

7. Basel Committee on Banking Supervision. Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking system. – Bank for International Settlements, December 2010 (rev. June 2011). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bis.org/publ/bcbs189.pdf>

8. Basel Committee on Banking Supervision. Basel III: International framework for liquidity risk measurement, standards and monitoring. – Bank for International Settlements, December 2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bis.org/publ/bcbs188.pdf>

9. Внедрение нормативов *Базеля II* в банковский надзор Беларуси [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.cbonds.info/by/rus/news/index.phtml/params/id/379207>

10. Буздалин А. Казахское чудо / А. Буздалин // *Коммерсант*. – 2007. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kazakh.ru/news/articles/?a=927>

